

Kristin Røijen og Tone Vold

KAN – KAN IKKE

Opphavsrett og kopiering

Høgskolen i Hedmark
Notat nr. 3 – 2005

Online-versjon

Utgivelsessted: Elverum

Det må ikke kopieres fra notatet i strid med åndsverkloven og fotografiloven eller i strid med avtaler om kopiering inngått med KOPINOR, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Forfatterne er selv ansvarlige for sine konklusjoner. Innholdet gir derfor ikke nødvendigvis uttrykk for Høgskolens syn.

I notatserien fra Høgskolen i Hedmark publiseres f.eks milepel dokumentasjon av et forsknings- og/eller utviklingsprosjekt, eller andre dokumentasjoner på at et arbeid er i gang eller er utført.

Notatet kan bestilles ved henvendelse til Høgskolen i Hedmark.
(<http://www.hihm.no/Publikasjon/default.htm>)

Notat nr. 3 - 2005

© Forfatterne/Høgskolen i Hedmark

ISBN: 82-7671-454-4

ISSN: 1501-8555

Høgskolen i Hedmark

Tittel: Kan – kan ikke : opphavsrett og kopiering			
Forfattere: Kristin Røijen og Tone Vold			
Nummer: 3	Utgivelsesår: 2005	Sider: 56	ISBN: 82-7671-454-4 ISSN: 1501-8555
Oppdragsgiver:			
Emneord: Åndsverk, DRM, Opphavsrett, Rettighetsavklaring, Læringsressurser			
Sammendrag: <p>Kilder må brukes i pakt med lover og regler. Det råder stor usikkerhet om hva man har lov til å kopiere og bruke i undervisning og forskning. Ot. prp. 46 (2004–2005) <i>Om lov om endringer i åndsverkloven m.m.</i> foreslår at opphavsrett håndteres via tre hovedformer for rettighetsavklaring. Disse er: 1. fri tilgang, 2. avtalelisens, og 3. avtalt bruk mellom opphavsperson og kildebruker. Avtalelisenser kan håndteres via <i>digital rights management</i> (DRM). INFOSOC-direktivet foreslår at avtalelisenser håndteres slik. Dette notatet foreslår løsninger for studenter og ansatte i universiteter og høyskoler. Ulike opphavsrettserklæringer gjennomgås. Hensikten med notatet er å øke kunnskapen om ulike former for rettighetsavklaringer av trykt og elektronisk materiale, og å stimulere til en aktiv delekultur ved bruk av utviklede læringsressurser.</p>			

Høgskolen i Hedmark

Title: Can – or can not? Intellectual work and copyright issues			
Authors: Krsitin Røijen and Tone Vold			
Number: 3	Year: 2005	Pages: 56	ISBN: 82-7671-454-4 ISSN: 1501-8555
Financed by:			
Keywords: Intellectual work, DRM, Copyright declarations, Learning resources			
Summary: <p>Information sources must be used in accordance with laws and regulations. It is often difficult to define what is legal to copy, or to use in research and education. The Norwegian proposal for a new copyright law, Ot. prp. 46(2004–2005) <i>Om lov om endringer i åndsverkloven m.m.</i>, has three main categories of copyright use: 1. open access, 2. contractual license, and 3. agreement between creator and user. The INFOSOC EU directive recommends that contractual licenses are handled through <i>digital rights management</i> (DRM). The aim of the paper is to increase the knowledge of use of printed and electronic sources, and to stimulate an active culture for sharing learning resources. This paper suggests solutions for students and employees in universities and university colleges. Copyright declarations are discussed.</p>			

INNHold

Forord.....	9
Innledning.....	11
Forklaringer på uttrykk.....	13
Roller i faglig publisering.....	15
Prinsipp om etterprøvbarhet.....	15
Studentarbeid – hva og hvordan?.....	16
Undervisningspersonalets skriftlige arbeid.....	17
Fri bruk av læringsressurser – hvordan?.....	18
Publikums rettigheter i IT-samfunnet.....	20
Folkelig bruk av kultur.....	22
Internett som publiseringskanal.....	24
Historikk.....	24
Nettpublisering i dag.....	26
Pliktavlevering – også av nettpublisert materiale.....	27
Tendenser i avleveringen.....	28
Betaling av verk på Internett.....	29
Problemstillinger for rettighetshavere.....	30
Eksemplarbruk: en rettighet – eller en adgang?.....	31
Kulturtrekk for gratis Internett-bruk.....	34
Klarering av rettigheter.....	35
Særskilte utfordringer for undervisning.....	38
Læringsformer i endring.....	40
Studierett for studenten.....	40
Tilgangskontrollerte systemer – en form for avtalelisens.....	42
Open Access – åpne systemer.....	43
Musikk – en spesiell utfordring.....	45
Sammendrag av drøfting, med anbefalinger.....	46
Forventet utvikling.....	48
Vedlegg 1.....	49
Vedlegg 2.....	51
BONO.....	51
FONO.....	51

GRAMO.....	51
KOPINOR.....	52
LINO.....	52
NORWACO.....	52
TONO.....	53
Referanser.....	54
Lover.....	54
Andre offentlige dokumenter.....	54
Annen litteratur.....	55

FORORD

Den 12. oktober 2004 ble det avholdt seminar rundt rettighetsproblematikk. For programmet, se vedlegg 1. Arrangementskomitéen besto av Tone Vold, Anne Oline Haugen og Kristin Røijen. Praktisk hjelp ble gitt av Nina Ree-Lindstad og Magni Melvær.

Det møtte ca 56/57 deltakere i Kristen Nygaards auditorium (M002), et meget høyt tall i forhold til forventet! Disse møtte representanter fra Kulturskoleorkesteret Re-Op-De-Os som innledet med «Gabriels Oboe» fra filmen «The Mission» med visning av noen minutter av selve filmen i forkant, og fortsatte med et tema fra «Titanic». Deretter fulgte åpning ved Anne Oline Haugen. De to inviterte foredragsholderne var inspirerende og interessante å høre på og hadde svært pensumrelatert materiale å presentere. Etter lunsj var det paneldebatt. Jarle Leirpoll og Ørjan Svendsen var invitert til panelet, i tillegg til foredragsholderne. Mange interessante spørsmål fra salen ble besvart og belyst fra panelet. Det var en interessant kobling av fagpersoner som dekket det man kunne ønske seg innen rettighetsområdet.

Bakgrunn for seminaret var at det på vårsemesteret for studieåret 03/04 ble arrangert en animasjonsfilmfestival på Rena. Under planlegging og gjennomføring av denne, dukket det opp problemstillinger blant annet knyttet til bruk og fremføring av lydfesting til film. Det ble ytret ønske om at dette burde integreres i undervisningen. Primærmålgruppen var altså studenter, på flere linjer/studieretninger. Løsningen for å gi alle det samme tilbudet, ble å arrangere et seminar hvor ikke bare primærmålgruppen kunne delta, men også en sekundærmålgruppe; tilsatte ved Høgskolen. En tredje målgruppe var andre i kommunal virksomhet eller privat næring som ønsket fordypning i dette. Siden primærmålgruppen var studenter og sekundærmålgruppen var tilsatte, ønsket ikke komitéen å kreve seminaravgift, men heller la det gå inn som en del av undervisningsopplegget for de studieretningene som dette ville være spesielt aktuelt for.

Takk til alle som bidro til at seminaret både ble interessant og givende!

INNLEDNING

Det er enkelt å kopiere fra digitale åndsverk. Publikum har utviklet en praksis med å kopiere musikk, bilder og tekster som finnes på Internett.

I den private sfæren brukes det kopierte materialet til konsum av kulturgoder, til produksjon av invitasjoner, rekvisita til selskaper og annet. Musikk kopieres for eksempel til avspilling i bil, på joggeturer, eller på arbeidsreiser. Video og DVD brukes til å ta opp og tidsforskyve visningen av programmer og filmer på fjernsyn. Denne typen bruk godtar de aller fleste mennesker. Vi vil undersøke om den faller inn under regelen om «Privat bruk», som er gitt ved Åndsverkloven (åvl)s § 12.

For studier og forskning finnes det en unntaksregel knyttet til bruk av eksemplarer, åvl § 16, som gjør det mulig for studenter og ansatte å kopiere trykt materiale til egne studier og forskning, etter at arkiv, bibliotek eller museer har inngått en avtale med leverandør. Undervisningen har imidlertid ikke noen regel som gjør det mulig å bruke materiale fritt for grupper av studenter. Kompendier for trykt materiale settes som oftest sammen etter bestemte regler, og det betales for den faktiske bruken. Reglene for fri kopiering av inntil 15 % av en bok eller et helt kapittel, og to artikler pr. årgang av ett tidsskrift, følges i stor grad.

Retten til å kopiere digitalt materiale er imidlertid begrenset. Mange faller for fristelsen til å tilgjengeliggjøre åndsverk uten å rettighetsavklare bruken. Siden det ikke er etablert noen gode og enkle regler for bruk, overfører folk den kjente praksisen fra eksemplarbruken hjemme til undervisnings- og foredragssituasjoner. Kursstøttesystemer på Internett finnes også for de fleste fag og studier i dag, og mange ønsker å ha rettighetserklært materiale tilgjengelig der.

Vår problemstilling blir følgende:

Hva har man lov til å bruke av opphavsrettsbeskyttet materiale til studier via Internett?

Vi ønsker å undersøke om det lar seg gjøre å bruke materiale under forskjellige betingelser. Samtidig vil vi peke på ulik egenproduksjon, og hvordan etikken på Internett bør og kan utvikle seg. Vi vil også undersøke hvordan lovgivningen på feltet har utviklet seg.

FORKLARINGER PÅ UTTRYKK

Uttrykket «opphavsrettsbeskyttet materiale» følger av Åndsverkloven, der paragraf 1, også i det nye forslaget, lyder slik:

§ 1. Den som skaper et åndsverk, har opphavsrett til verket. Med åndsverk forstås i denne lov litterære, vitenskapelige eller kunstneriske verk av enhver art og uansett uttrykksmåte og uttrykksform, så som

- 1) skrifter av alle slag,*
- 2) muntlige foredrag,*
- 3) sceneverk, så vel dramatiske og musikkdramatiske som koreografiske verk og pantomimer, samt hørespill,*
- 4) musikkverk, med eller uten tekst,*
- 5) filmverk,*
- 6) fotografiske verk,*
- 7) malerier, tegninger, grafikk og lignende billedkunst,*
- 8) skulptur av alle slag,*
- 9) bygningskunst, så vel tegninger og modeller som selve byggverket,*
- 10) billedvev og gjenstander av kunsthåndverk og kunstindustri, så vel forbildet som selve verket,*
- 11) kart, samt tegninger og grafiske og plastiske avbildninger av vitenskapelig eller teknisk art,*
- 12) datamaskinprogrammer,*
- 13) oversettelser og bearbeidelser av verk som er nevnt foran.*

For fotografiske bilder som ikke er åndsverk gjelder § 43a.

(Åndsverkloven, § 1)

Verkshøyde er et ukjent uttrykk for mange. NOU'en *Ny offentlighetslov* forklarer det slik i kapittel 13:

I kravet til verkshøyde ligger at det må foreligge en individuell, selvstendig og nyskapende åndsinnsetning fra opphavsmannens side.

(NOU 2003:30)

Åndsverk kan ha verkshøyde selv om de ikke er i salg. Ingen andre enn opphavsmannen kan avgjøre om det skal være et verk, eller ikke.

Vi vil også drøfte opphavsmenns motiver med å publisere verk.

Uttrykket «studier via Internett» gjelder organiserte studier, utenfor en privat krets. Vi tenker på alle typer undervisning, både i grunnskoler og høgre utdanning. Det omfatter både kurs i bestemte utdanningsløp, som bachelor- eller masterstudier, og frittstående kurs tilgjengelige via kurs- og oppdragsenheter i høgre utdanning.

ROLLER I FAGLIG PUBLISERING

Formålet med å produsere faglige elektroniske tekster, er å få fram viktig faglig stoff. Her gjennomgås både studentarbeid og faglig forfatterskap. Forfatterrollene ses i sammenheng med finansieringen av publiseringen. Hvordan betales produksjonen av slike verk?

Prinsipp om etterprøvbarehet

I forarbeidene til den nye loven om universiteter og høyskoler sies det:

Vitenskapelig kultur. Forskningsmiljøene ved universitetene og høyskolene skal også arbeide for at forskerne har en kritisk, åpen holdning til det man studerer og diskuterer; de skal sørge for at forskerne følger vitenskapens krav til etterprøvbarehet og etterrettelighet, og at de utfører arbeidet sitt innenfor etisk forsvarlige rammer. Forskerne skal bidra til en klar, saklig og fordomsfri samfunnsdebatt og gjøre sitt til at viktige beslutninger blir fattet på et så godt kunnskapsgrunnlag som mulig.

(NOU 2000:14, kap. 8.3.1.)

Slik skal både forskere og studenter arbeide. De må lære kildebruk, og lære å være etterrettelige i skrivearbeidet. Et av midlene til å oppnå slike studieformer, er å gjøre studenten informasjonskompetent. Det innebærer å forstå hvordan en får lokalisert relevante kilder for å løse sitt informasjonsbehov. En må også kunne bruke kildene til å utvikle sin kunnskapsbasis, og referere til dem på juridisk holdbare måter.

Studentarbeid – hva og hvordan?

Gjennom studentarbeidet blir studenten trent i å løse oppgaver knyttet til det aktuelle studiet. Før kvalitetsreformen trådte i kraft omkring år 2003, resulterte studiene ofte i rene skriftlige arbeider, som gjerne varierte i omfang fra 6 til 18 studiepoeng. Dette var gjennomført på nesten alle studier. Etter innføringen av mappevurdering, har studiene færre slike omfattende skriftlige arbeider. Flere mindre oppgaver gis gjennom semesteret, og til slutt vil mappene inneholde arbeider som både varierer i omfang og typer.

Tidligere var studentarbeidene som regel i trykt form. Her skal vi undersøke overgangen til elektroniske studentarbeider. Nye former har oppstått: Dataprogram, vevsider, spill, videoer, nettaviser, film, radio- og fjernsynsproduksjoner.

Høgskolen i Hedmark tar vare på skriftlig studentarbeid som grunnlag for endelig evaluering. Studentprodukter av andre typer regnes gjerne som vedlegg til en skriftlig rapport. Der arbeidene foreligger som elektroniske produkter, er Høgskolen i gang med å utvikle ny arkiveringspraksis.

Nye retningslinjer for studentarbeid er kommet fra UFD. Her framgår det at det er straffbart for studenter å publisere opplysninger som er i strid med personvern eller forretningshemmeligheter. Denne siden av vern om allmenhetens interesser blir godt ivaretatt i regelverket.

Studentarbeider produseres av studenten, og bistås av institusjonen studenten tilhører. Studenten utøver kreativ innsats. Institusjonen tilbyr bruk av lagringsmedier og tekniske systemer. Både den faglige virksomheten og annen støtte, som bibliotek tjenester, bidrar til studenters produksjon. Høgskolene er oftest drevet ved hjelp av offentlige midler. Studenter avleverer arbeidet, og som regel tjener de ikke penger på det, hvis de ikke utgir det i en annen form senere.

Undervisningspersonalets skriftlige arbeid

Vitenskapelig ansatte underviser, og de forsker i tillegg. I dette arbeidet skaper de læringsressurser på nett, og de skriver ofte artikler, notater og av og til lærebøker. Som regel er skrivearbeidet et ledd i vitenskapelig tilsattes virke, og de har sine inntekter i forhold til undervisningsarbeidet. Få selger det de produserer.

Arbeidsavtaler regulerer statsansattes forhold til egne verk skapt i arbeidstiden. I følge Bernhard Vigen (2001) er det en glidende skala fra datamaskinprogrammer til rene kunstverk. I norsk rett finnes en ulovfestet regel om overgang av opphavsrett til åndsverk skapt i et arbeidsforhold. Overgang betyr her at opphavsretten føres over til arbeidsgiveren.

Er åndsverket et kunstverk, vil opphavspersonen opplagt også ha råderetten. Datamaskinprogrammer, derimot, tilfaller som regel arbeidsgiveren etter åndsverkslovens paragraf 39g. Om den ansatte personen får beholde retten til å utnytte eget verk, avhenger også av om verket stammer fra virksomhet hvor dette er forventet i arbeidsavtalen, eller om den ansatte har skapt verket på fritiden ved hjelp av egen kreativitet.

Et åndsverk innebærer at opphavsmannen både har økonomiske og ideelle rettigheter til verket. De økonomiske rettighetene kan overdras, mens de ideelle rettighetene alltid vil være hos opphavsmannen. Ideelle rettigheter omfatter retten til navngivelse, og retten til å motsette seg krenkende endringer av verket. En har også rett til å motsette seg krenkende bruk av et verk.

Drøftingen av denne regelen om overgang av opphavsrett gjelder både journalister, vitenskapelig tilsatte og andre intellektuelle som skaper åndsverk mens de er ansatte i et arbeidsforhold. Temaet debatteres i dagens jus.

Vitenskapelig tilsatte personer deler ofte sin kunnskap med kolleger, og ønsker at andre skal få vite om temaer de interesserer seg for. Derfor tilgjengeliggjør mange verkene på Internett.

Fri bruk av læringsressurser – hvordan?

Har man produsert noe eget, kan man velge å bruke sin opphavsrett nettopp til å gi adgang til verket. I 2005 foregår det en høring for «Strategi for digitale læringsressurser i høgre utdanning 2005–2008» fra UFD. Her sies det at mange læringsressurser produseres årlig, men det er liten faglig deling av disse mellom kolleger (*Strategi for digitale læringsressurser i høgre utdanning 2005–2008*, 2005).

En av grunnene er at det ikke registreres metadata for ressursene, noe som kan være nødvendig for god gjenfinning. Tore Hoel, Høgskolen i Oslo, har arbeidet med en standard for læringsobjekter, *Learning Objects Metadata* (LOM). Dette er et forsøk på å bestemme hvilke emner og typer som skal registreres i metadata-feltene for digitale læringsressurser (Hoel 2002).

Datakapasiteten på arbeidsplassens servere tar ikke alltid høyde for at læringsressurser kan bli arkivert og tatt vare på. Hver høst og vår slettes ofte strukturer med faglig informasjon, som ledd i nødvendig opprydding i IT-systemer. Produsenter av digitale læringsressurser må ofte flytte dem, eller ta dem ut på andre lagringsmedier. Slik kan det bli lite deling av fagstoff.

Læringsplattformene sektoren har hatt det siste tiåret, har ført til tette skott mellom ulike grupper. I sitt høringsutkast for digitale læringsressurser peker UFD på dette problemet. Utkastet deler ressursene i to hovedkategorier, «fagdidaktiske og digitale kunnskapskjelder / bibliotekressurser», på side 6. Bibliotekene i høgre utdanning forvalter den siste kategorien. Det slås fast at det er de fagdidaktiske ressursene som ikke blir gjenstand for faglig deling i dag.

Strategien har et annet scenario presentert i «Ønsket situasjon i 2008». Her beskrives visjoner for ulike faktorer i høgre utdanning (kort referert):

- **Studenten** – utvikler og samler sin kunnskap i ePortfolio-verktøy gjennom studiet, til bruk senere.
- **Den fagleg tilsette** – dokumenterer meritterende arbeider, og blir vurdert til ulike kompetansestillinger i løpet av karrieren.
- **Lærestaden** – preges av folks ønske om livslang læring. Den har en serviceorientert IT-infrastruktur. Lærestaden er preget av åpne læringsplattformer, i motsetning til nå: ClassFronter, FirstClass med flere, som er mer lukkede læringsplattformer. Kultur for faglig deling preger institusjonene.

Ved å gi adgang til fri bruk i undervisning, kan mange slike digitale læringsressurser bli gjenstand for faglig deling og utvikling. Dette er et valg som produsenten selv må gjøre, ved å gi en god og passende bruks-erklæring. *Commons Deed* fra Creative Commons er et mønster for en slik brukserklæring (*Commons Deed: attribution 2.0* [2001]).

For at ressursene skal bli funnet i søkemotorer og på emnekart, må produsentene også sette seg inn i hva slags metadata som skal settes på, eller lagres om ressursen.

Faglig publisering er krevende, og en forfatter må tenke gjennom mange problemstillinger. Alle faglige forfattere er bundet til rollene de har, som studenter, vitenskapelig tilsatte, eller som forskere.

PUBLIKUMS RETTIGHETER I IT-SAMFUNNET

«Privat bruk»-regelen stammer fra åndsverkloven. Her er paragraf 12 i sin helhet, hentet fra forslaget til endring av åndsverkloven:

§ 12 skal lyde:

Når det ikke skjer i ervervsøyemed, kan enkelte eksemplar av et offentliggjort verk fremstilles til privat bruk. Slike eksemplar må ikke utnyttes i annet øyemed. Opphavsmennene gis en rimelig kompensasjon gjennom årlige bevilgninger over statsbudsjettet. Kongen kan fastsette nærmere regler om fordeling av kompensasjonen.

Bestemmelsen i første ledd gir ikke rett til å

- a) ettergjøre bygningskunst gjennom oppføring av byggverk,*
- b) fremstille maskinlesbare eksemplar av datamaskinprogram,*
- c) fremstille maskinlesbare eksemplar av databaser i maskinlesbar form, eller*
- d) fremstille eksemplar av kunstverk ved fotokopiering, avstøpning, avtrykk eller tilsvarende fremgangsmåte når eksemplaret kan oppfattes som originaleksemplar.*

Bestemmelsen i første ledd gir ikke rett til å la fremstillingen utføre ved fremmed hjelp når det gjelder:

- a) musikkverk,*
- b) filmverk,*
- c) skulptur, billedvev og gjenstander av kunsthåndverk og kunstindustri, eller*
- d) kunstnerisk gjengivelse av andre kunstverk.*

Funksjonshemmede kan uten hinder av denne bestemmelse la fremstilling av musikk- og filmverk utføre ved fremmed hjelp som ikke

medvirker i ervervsøyemed, når dette er nødvendig på grunn av funksjonshemningen.

Det er ikke tillatt å fremstille eksemplar etter denne paragraf på grunnlag av en gjengivelse av verket i strid med § 2, eller på grunnlag av et eksemplar som har vært gjenstand for eller er resultat av en omgåelse av vernede tekniske beskyttelsessystemer, med mindre slik eksemplarfremstilling er nødvendig etter § 53a tredje ledd andre punktum.

(Ot. prp. 46 (2004–2005))

Paragrafen vil åpne for at det er lov å kopiere åndsverk til privat bruk, uansett om det er i trykt eller elektronisk form. Denne kopieringen minsker rettighetshaveres muligheter til å tjene penger i slike situasjoner. Men hjemmekopieringen er også med på å utbre kunnskapen om verket, og popularitet og oppmerksomhet er verdifullt for opphavsmenn. Kulturen i samfunnet ville blitt fattigere med sterk begrensning av regelen for «privat bruk», som er hjemlet i åndsverklovens § 12. Kultur- og kirkedepartementet har videreført retten til privatkopiering i forslaget til ny åndsverklov.

I forskningen har en i flere hundreår hatt «The invisible college»-fenomenet. Det har vært en idéutveksling over landegrenser, som for eksempel betød utveksling av norsk og russisk forskningslitteratur under den kalde krigen. Man byttet vitenskapelige, skriftlige arbeider gratis mellom øst og vest.

Helt fra Vannevar Bush (Bush 1999) forestilte seg sin forunderlige Memex-maskin i 1945, har forskere snakket om Open Archives. Fri forskningsutveksling er målet. Man har nå et stort arkiv under oppbygging. Det er det eldste universitetet i Norden som er valgt til å være vertskap for Directory of Open Access Journals (DOAJ). Lund universitet etablerte denne tjenesten høsten 2003, og den har vokst med ca. 400 % på ett år. Her finner man såkalte referee-tidsskrifter, fagfelleverderte, gratis artikler fra anerkjente forskningsmiljøer.

(Directory of Open Access Journals (DOAJ) 2004)

Folkelig bruk av kultur

Folk vil bruke kultur – medier, konserter, egne produksjoner og mye annet som er tilgjengelig. Vi betaler for mye av det vi ser og hører. Kjøpte eksemplarer bruker vi som vi ønsker, og det skal være tillatt etter § 12.

John Lech Johansen, kjent som DVD-John, kjøpte seg en film, som han senere kopierte over på et annet medium, ved å programmere slik at han omgikk kopisperren. Han forklarte at det trengtes for å kunne se DVD-filmen på et annet teknisk utstyr. I tråd med shareware-tradisjonen delte DVD-John kunnskapen med andre på Internett, og slik ble dataprogrammet faktisk oppdaget av DVD-selskapet i USA!

Han ble tiltalt, og saken kom opp for flere rettsinstanser. Han ble til slutt frikjent i Borgarting lagmannsrett. Nå strides man om denne handlingen var å bryte en kopisperre, eller en avspillingssperre. Økokrim meddelte 1. mai 2003 at dommen ikke vil bli anket, og saken er dermed endelig avsluttet.

I slutten av mars 2005 har DVD-John begynt å kopiere iTunes-filer fra Apple over til et annet format, som så kan spilles av i andre typer PC'er. Kommentatorer sier at han bare har brukt tekniske avspillingsmuligheter, og det skal ikke kunne rammes av loven. Likevel er det ikke tvil om at DVD-John beveger seg på kanten av det tillatte.

Det finnes nå en organisasjon som arbeider for publikums lese- og bruksrettigheter, blant annet til egne, kjøpte eksemplarer. Elektronisk Forpost Norge (EFN) arbeider for at den juridiske regelen for privat bruk skal gjelde publisert materiale på Internett i størst mulig grad. De følger rettspraksisen og regelverket med argusøyne, slik en også ser av sakene på deres hjemmeside (Gramstad 2004).

På EFN's hjemmeside finner en også dokumentet «Commons Deed», som beskriver en engelsk versjon av en kopirettighetserklæring. Tanken er at skaperen av et produkt eller en side på Internett, kan knytte erklæringen til

for å beskrive hvilke rettigheter *publikum* har, i motsetning til rettighetene til opphavsmenn.

Dette er en videreføring av den såkalte shareware-tankegangen – men det er også noe som skjer i møte med den akademiske tradisjonen.

INTERNETT SOM PUBLISERINGSKANAL

Hvordan er publiseringskulturen på Internett i dag? – Hvis vi ser historisk på det, er det to hovedkulturer som møtes: Shareware-kulturen (her representert ved Internett-bruken til forskere) og den kommersielle kulturen.

For å sette leseren i stand til å skjerpe sin kunnskap om de to kulturenes trekk, må vi komme inn på litt historiske fakta om Internett.

Historikk

Internett har utviklet seg med større kraft enn noen kunne forestille seg for 20 år siden. I 1985 hadde vi ikke WWW. Vi hadde et nettverk som oppsto som en videreutvikling av det enkle ARPANET. Til å begynne med var ARPANET et militært pakkesvitsjet nett for å sikre at data ikke ble slettet ved sabotasje mot geografiske punkter. Flere og flere sivile tjenester brukte etterhvert dette geniale nettverket, og til slutt bestemte det amerikanske forsvaret seg for å dele ARPANET i ett militært og ett sivilt nett – Internett. Allerede i 1972 var det 2 nasjoner utenfor USA som var tilknyttet, det var England, og Norge via NORSAR-satelitten.

I Norge var det Televerkets forskningsinstitutt og SINTEF som var tilknyttet først. Det var mulig å få kontakt med andre datamaskiner ved å kjenne til maskinenes adresser, og ringe til dem via telefonlinje.

Internett ble brukt til e-post, til BBS'er (Bulletin Board Systems), IRC (Internet Relay Chat) og filoverføring via FTP-protokollen. Man ringte opp ulike servere som hadde tjenester som Gopher-kataloger og andre databaser. I Norge bruktes DATAPAK, et program som satte opp kommunikasjon mot databaser via telenettet.

I Gopher-systemet lå det strukturer for hele organisasjoner. Eksempel kan være Universitetet i Oslo, som hadde kataloger for alle sine institutter. I katalogene fant man til og med noen få elektroniske dokumenter!

Man ringte også til andre typer databaser. Mange forskningsartikler ble registrert i databaser, hvor den mest kjente internasjonalt var Dialog. Det MS-DOS-baserte søkespråket het common command language (CCL). CCL var en variant av boolsk søking, og brukte kommandoer som Find (f), Show (s) med flere. Ved å bruke dem, skapte man lister med kort beskrivelse av artikler. Ingen fulle tekster var knyttet til beskrivelsene (postene). Artiklene måtte alltid bestilles etterpå.

Elektronisk publisering var minimal, og det var oftest bibliotekarer og forskere i Universitets- og høgskolesektoren som kunne bruke Internett slik. Ellers var nettet stort sett forbeholdt sterkt teknologi-interessert ungdom, og ansatte i IT-sektoren.

Da Tim Berners-Lee (Berners-Lee and Fischetti 2000) fant opp HTTP-protokollen, og stadig flere servere knyttet seg til hans oppfinnelse World Wide Web, ble det interessant å vise fram noe elektronisk i fulltekst fra disse serverne. SGML ble skapt som en standard for slike dokumenter, og snart ble det meget forenklede HTML skapt. De første vevsidene var sparsomt møblert med informasjon.

Fra 1993 satt de fleste teknologidrevne miljøene og produserte tekstsider med komplisert tagging i Notisblokk, og installerte Mosaic (Senere NetScape) for å få vist sidene på Internett. Først senere kom det programmer som MS Frontpage, som tillot publikum å lage vevsider WYSIWYG – det betyr «What You See Is What You Get». Det du satte opp grafisk i programmet, fikk du se på vevsiden når den var publisert.

Parallelt arbeidet man hele tiden med å digitalisere tekst, film, bilder og lyd for å vise det på vevsider. Fra en situasjon der studier og forskning og rene IT-miljøer satte dagsorden, kom nå den kommersielle sektoren og folkelig utprøving til for fullt. I 1995 var det praktisk talt ikke en organisasjon som manglet internettforbindelse, med unntak av offentlig sektor. Her var det

flere som ikke fikk server knyttet til Internett før år 2000. Dette gjaldt spesielt kommunesektoren, og skoleverket på lavt nivå.

Rett etter år 2000 ble det en mer utbredt internettbruk i skoleverket, og omtrent på samme tid var alle norske kommuner på nett. Nettstedet norge.no hadde så få kommuner og fylkeskommuner i sin portal ved nyttår i 2000, at bladet «Informasjon på tvers» reagerte. Prosjektleder Glenn Melby skrev flere råd til «netthungrige kommuner», for å få dem i gang. Bladet var bare et lite informasjonsblad, men det kan gi en pekepinn om situasjonen.

Nettpublisering i dag

Historikken leder fram til en nå-situasjon der flere og flere lager vevsider, etter hvert med stor informasjonsverdi, mange lenke-nivåer, som er beregnet på bestemte brukergrupper. På 1990-tallet var det stor fokus på «surfing», og alle som lagde vevsider forsøkte å gjøre dem appetittvekkende, slik at folk skulle finne dem interessante. I dag er dette fortsatt viktig, men mange legger også mer vekt på presentasjon av hva slags tjenester en har.

Dansken Jacob Nielsen er en av verdens ledende kritikere av design på Internett. Han peker på grunnleggende fenomen, som at vi i Vesten leser fra øverste venstre hjørne til nederste høyre hjørne – at vi greier å holde 7 opplysninger – pluss minus 2 – i minnet på én gang (etter Henry Miller). Nielsen har frontet en massiv kritikk mot blafrende bannere og blinkende triks. Etterhvert kan det se ut til at vevdesignere vinner fram med enklere sidedesign. (Nielsen 2000)

Den kommersielle sektoren utvikler interaktive tjenester. Internett blir her brukt som kanal for markedsføring, kundekontakt og salg.

Offentlig sektor har sterkere informasjonsfokus. Vevsider fra stat og kommune presenterer gjerne organisasjonens mål og verdier, og her legges det ut dokumenter som er egnet for egne målgrupper. Innsamling av data, som

stemmer ved valg, selvangivelser, registrering av enkel byggemelding gjøres via Internett. Saksbehandling og brukerkontakt er typiske nettaktiviteter. Portalen Altinn.no er en tilvekst som nylig kom, for offentlige meldingsskjema.

Universitets- og høgscolesektoren står i en mellomstilling mellom kommersiell og offentlig sektor. Man har på den ene siden bruk for å presentere egne mål og verdier, og egen studieportefølje. Sektoren forsøker å nå markedet med både tjenester og produkter.

Samtidig publiserer sektoren også vitenskapelige resultater i form av artikler, bøker og registrert forskning. Deler av dette formidles via kommersielle kanaler, mens annet formidles fra institusjonene rett på Internett. For tiden er det voksende fokus på at forskningen bør frigjøre seg fra den kommersielle publiseringen.

Publiseringskulturen på Internett er snart like mangfoldig som kulturen rundt vanlig trykket materiale. Derfor byr Internett som kanal på et konglomerat av tekster med ulike formål.

Pliktavlevering – også av nettpublisert materiale

Hvor stor er den norske publiseringen på Internett? Pliktavleveringsloven pålegger alle tekstprodusenter å avlevere publiserte verk til Nasjonalbiblioteket. Paragraf 1 lyder slik:

Føremålet med denne lova er å tryggja avleveringa av dokument med allment tilgjengeleg informasjon til nasjonale samlingar, slik at desse vitnemåla om norsk kultur og samfunnsliv kan verta bevarte og gjorde tilgjengelege som kjeldemateriale for forskning og dokumentasjon.

(Pliktavleveringsloven, § 1)

Omfanget som avleveres er stort, og nedenfor vises det hvor mye som kommer til Nasjonalbiblioteket i løpet av ett år. Grunnen til at vi tar det med her, er at det kan gi en pekepinn om omfanget av publiseringen i

Norge. I følge Nasjonalbibliotekets statistikk, «Tendenser i avleveringen», øker den elektroniske publiseringen:

Tendenser i avleveringen

Statistikken for 2003 viser en økning på 9 % i avleveringen av bøker i forhold til 2002. Mens det i 2002 ble avlevert 9.459 bøker, ble det tilsvarende tallet for fjoråret 10.338. Samtidig opplever vi en nedgang for nye tidsskrifter. Tilveksten av nye tidsskrifter har gått ned med 11 % – i 2003 ble det avlevert 635 nye titler, mot 720 året før. Til sammen har Nasjonalbiblioteket ved utgangen av 2003 15.448 løpende pliktavleverte tidsskrifter.

Et annet område som har hatt stor vekst i 2003 er avleveringen av dokumenter på Internett. Gjennom [Paradigma-prosjektet](#) ble det høstet inn 4,1 millioner URLer – eller filer – fra det norske Internettdomenet. Dette er en økning på ca 1 million URLer fra 2002. I tillegg ble nedlastingen av ca 40 nettaviser startet i oktober. Alt pliktavlevert digitalt materiale vil bli tilgjengelig via fritekstsøk.

I tillegg tar Nasjonalbiblioteket vare på enkeltdokumenter på nettet, som årsmeldinger, rapportserier og doktoravhandlinger. Disse blir katalogisert i BIBSYS og bevart i det digitale sikringsmagasinet.

(Statistikk over pliktavlevert materiale 2004)

I dette materialet finnes både trykte og elektroniske tekster, både fra shareware-kulturen og fra den kommersielle kulturen.

BETALING AV VERK PÅ INTERNETT

Reglene for bruk av trykt materiale er som nevnt innarbeidet. For film, lyd og bilder har myndighetene lenge arbeidet for å håndheve kopireglene som finnes. Man har samarbeidet med rettighetshaverne for å gjøre analog kopiering av lyd og film lovlig. Den såkalte «kassettagiften» på musikk- og videokassetter «løste» problemet med analog kopiering.

Nå er det digital publisering som øker i omfang, og her er de tekniske mulighetene til kopiering større enn tidligere. Publikum har ikke vært vant til at en må gjøre avtaler om bruk av analogt kopiert materiale. Festivalarrangører, kinosjefer og musikkarrangører kjenner til at en må avklare bruk av kunstners prestasjoner og åndsverk. Mange er nok sterkt influert av praksisen fra «Privat bruk»-regelen. Politikken med avgift på kassetter har også sløvet bevisstheten på området.

Spørsmålet er hvordan man kan sikre midler tilbake til rettighetshavere på det *elektroniske* området. Ny lovgivning vil støtte produsenter av åndsverk i å etablere systemer for betaling på nettet. Et eksempel er *Digital rights management* (DRM), som allerede er satt inn i Windows XP (Seminar om kopisperrer, Stortinget, 28.10 2004), for å sikre betaling for avspilt musikk. Det foreligger et nytt forslag om å lovfeste slike regler for bruk i åndsverkloven:

§ 53a Det er forbudt å omgå effektive tekniske beskyttelsessystemer som rettighetshaver eller den som han har gitt samtykke benytter for å kontrollere eksemplarfremstillingen eller tilgjengeliggjøringen for allmennheten av et vernet verk.

(Ot.prp.46 (2004-2005))

Hvordan vil ny lov virke inn på bruken av elektroniske medier? Vil det bli vanskeligere å bruke åndsverk i forbindelse med studier og forskning? Hva med bruken av eksemplarer man har kjøpt og betalt for?

Problemstillinger for rettighetshavere

Skapere av tekster, film, lyd og bilder på Internett har ulike formål med å legge ut materiale. De som ønsker beskyttelse av egne verk, har den norske åndsverkloven i ryggen. For tiden har det vært arbeidet med det såkalte INFOSOC-direktivet, et EU-direktiv som ble vedtatt i Europaparlamentet 22. mai i 2001. Direktivet har også betegnelsen EUCD. Direktivet ble sendt ut til høringsinstanser i Norge, og i mai 2004 forelå det over 90 uttalelser. De har vært til gjennomgang i Kultur- og kirke departementet. Ot. prp. 46 (2004–2005) inneholder som nevnt det nye forslaget til åndsverklov. Forslaget fremmes til vedtak i Stortinget våren 2005, blant annet den nye § 53a i åndsverkloven.

På Europaportalen til Utenriksdepartementet finnes det en oversikt over antatt EØS-relevante vedtatte EF-rettsaker. «Vedlegg XVIII Opphavsrett» finnes som et kommentert sammendrag av innholdet i INFOSOC-direktivet. Fokus i dette direktivet er styrking av vernet for digital utnyttelse av åndsverk, noe den norske åndsverksloven i stor grad allerede har. (*Oversikt over antatt EØS-relevante vedtatte EF-rettsaker. Vedlegg XVIII Opphavsrett 2004*)

Det finnes en adgang i direktivet til unntak fra enerettighetene til de som skaper verkene. Unntakene gjelder forholdet til åndsverkloven, bruk i biblioteker, reportasjerett. Det sies i sammendraget at endringene i gjeldende rett ikke vil bli vesentlige.

Direktivet antas også «... å gi rom for en viss bruk innenfor det private område på tross av anvendelse av tekniske beskyttelsessystemer.»

EKSEMPLARBRUK: EN RETTIGHET – ELLER EN ADGANG?

28. oktober 2004 arrangerte Elektronisk Forpost Norge et seminar på Stortinget, i samarbeid med Venstres Stortingsgruppe. Her deltok Sæmund Fiskvik fra Plateprodusentenes landsforening, Espen Andersen og Terje Gaustad fra BI med innlegg, blant flere andre. Drøftingen gjaldt særlig «Digital Rights Management» (DRM), som er tekniske adgangsnøkler for rettighetsklarert materiale, særlig musikk. Det foreligger altså forslag om å lovfeste bruk av slike adgangsnøkler. DRM ligger som nevnt allerede installert i Windows XP. Her vil all bruk av materiale med DRM-nøkkel bli registrert hos utgiveren.

Fiskvik presiserte at åndsverklovens § 12 om bruk av eksemplarer gir en *kopiadgang* – ikke *rettighet* til å ta kopi. Organisasjonen EFN hevder at det er en klar borgerrett å ha anledning til å ta kopi av eksemplarer man selv har kjøpt og betalt. Når bruk av DRM blir hjemlet i ny § 53a, vil internasjonale utgivere kunne begynne å registrere norske kunders aktivitet. – Kan det være lovlig at utgivere i *andre land* bygger opp registre over norske forbrukeres handelsrettslige forhold?

Seminaret trakk opp en debatt i forhold til bruk av eksemplarer som er kjøpt eller anskaffet. Flere pekte på at produksjonskostnadene for kvalitetsprodukter på Internett holder seg høye, til tross for spådommer om billigere produksjonsmuligheter.

At produksjon *kan* bli billigere, ser vi for eksempel av figuren fra Communications of the ACM, som også Espen Andersen viste til på sin presentasjon. Her ser man at kostnader i ulike produksjonsledd for musikk faller.

	Physical Distribution	RecordCo./ Retailer/ Customer	RecordCo./ Customer	Artist / Customer
Total Cost: \$15–\$18	100 %	100 %	100 %	100 %
Retail Cost: \$5.25–\$6.5 Margin: \$0.8–\$1.0 Staff: \$1.2–\$1.45 Distribution: \$1.2–1.45 Store rent: \$2.25–2.75	35 %	30 %	10 %	10 %
Advertising/Marketing: \$2–\$4	20 %	20 %	15 %	5 %
Distribution: \$1.2–\$1.60	7 %			
Manufacturing: \$0.75	5 %			
Studio: \$1	6 %	6 %	6 %	6 %
Royalty: \$2	12 %	12 %	12 %	12 %
Overhead: \$2	12 %	12 %	10 %	
RecordCo. Margin: \$0.5–\$0.7	4 %	4 %	4 %	
Total	100 %	84 %	57 %	34 %

(Premkumar 2003)

Her undersøkes kostnadsprosentene i ulike ledd fra verdikjeden til musikkproduksjon. I mange produksjonstyper vil kostnadene holdes høye, fordi folk forventer mer og mer storslåtte produkter. Selv om det finnes programvare og kreative personer som kan lage svært billige produksjoner, vil det også finnes mer komplekse spill- og artistverdener.

Terje Gaustad fra BI var opptatt av at sterk bruk av DRM ville sikre flere produksjoner av høy kvalitet enn lav bruk av DRM. Motsatt mente Espen Andersen at det ikke ville være sammenheng mellom bruk av DRM og muligheten til å tjene penger på produksjonen på Internett. Han påpekte at SONY har kuttet kopisperre på sine produkter. En gjennomgang av det utenlandskdominerte platemarkedet viser at salget har gått litt ned. Samtidig har mobiltelefoni eksplodert, og det samme gjelder DVD- og dataspillmarkedet. Dermed er platesalget overraskende høyt, selv om den lille, dype platebutikken forsvinner. Espen Andersen tror vi vil se flere selskaper, større andel av «kaka» til artistene, som blir flere. Vi vil få økt

tilgjengelighet og nisjemarkeder. Det betyr mindre penger pr. enhet, men mange flere enheter solgt.

Slik tenker man seg at den digitale produksjonen utvikler seg. På den andre siden vil vi også ha studioer med kompetent personale, rådgivning og markedsføring. Symfoniorkestre vil fortsatt spille, og være avhengige av analoge instrumenter.

For å dekke inn kostnader, bør det finnes salgsteknikker som virker også for denne typen dyre produksjoner på Internett. Samtidig vil mange varer på nettet miste salgslodd og spare produksjonsutgifter. Dermed kan enklere distribusjonsforhold hjelpe småprodusenter til å komme fram med sine produksjoner, noe vi allerede ser med «Ungdommens Grand Prix» og «Bylarm»-fenomenene.

Er DRM det eneste svaret på kostnadsspørsmålet? Flere innlegg på Stortingsseminaret kom inn på at det kan bli vanlig å løse «billett på nett», men kanskje på andre måter enn med DRM, som virker svært rigid. En annen side av prisspørsmålet er hvordan samfunnet kan sikre seg at rettighetsklarert materiale blir del av kunnskapsallmenningen, som trengs for studier og forskning? Her er vi inne på unntakene i INFOSOC-direktivet. Det er viktig å avklare regler både for publikumsadgang i bibliotek, studier og undervisning, og anvendelse av eksemplarer etter «privat bruk»-prinsippet.

Fiskvik forklarte at DRM ikke vil kriminalisere atferd som følger av ren bruk av teknologi, som enkle triks med eksemplarene, og lignende. Ren hacking av kopisperrer og distribusjon av rettighetsavklart materiale, vil bli ulovlig.

Kultur- og kirke departementet la ut en pressemelding og et faktaark om det nye forslaget til åndsverklov den 11. februar 2005. Her forklarer de at adgangen til å kopiere til privat bruk videreføres, og ellers mye om hva som blir lovlig eller ulovlig. (Hermansen 2005).

Kulturtrekk for gratis Internett-bruk

Universitets- og høyskolesektoren er sterkt influert av shareware-kulturen, og av offentlighetsprinsippet i statlig sektor. Det fører til at folk ønsker å lage tilgjengelige vevsider. Arbeids- og administrasjonsdepartementet utformet i 1994 hovedprinsippene i statlig informasjonspolitikk: helhetsprinsippet, kommunikasjonsprinsippet, linjeprinsippet og prinsippet om aktiv informasjon. (Administrasjonsdepartementet 1994) Politikken kan oppsummeres i uttrykket «alt som kan være offentlig, skal være offentlig». Hele politikken er gjennomsyret av at publikum har rett til informasjon. Det betyr oftest gratis informasjon.

Mange kopierer også kringkastet og publisert materiale til eget bruk. Uinnspilte video- og musikk-kassetter er som nevnt belagt med avgifter som tar høyde for slik bruk. I 2005 bevilger Stortinget midler til et fond som skal dekke privat kopiering.

Folk flest er vant til at det både er mulig og lovlig å kopiere. Da Internett ble vanlig, overførte mange denne tankegangen til nettet. «Copy n'paste» ble veldig vanlig, både for tekst, lyd og bilder, og senere video. Regelen i norsk rett om «privat bruk» gjør at en ikke har grepet inn mot dette fra myndighetene. Tvert imot har enkelte i skoleverket ofte oppmuntret elever til å kopiere aktivt fra nettet. Først i den senere tid er det blitt satt fokus på kildekritikk og riktig bruk av kilder.

KLARERING AV RETTIGHETER

Hvordan skal man overholde åndsverkloven når man lager noe til undervisningen? Kanskje har man funnet en tekst, et bilde eller et lydklipp som man vil legge ut på læringsressursen man er i ferd med å lage. Et verk i undervisningen brukes gjerne av store grupper. Da er det naturlig å avklare rettigheter.

Det nye forslaget til åndsverklov foreslår blant annet at brukere av et åndsverk bør forhandle med rettighetshaveren til verket når man planlegger slik bruk. Dette må bli en skjønnsmessig vurdering. Hvis åndsverket opplagt tilhører en eier som forvalter sin opphavsrett, er det naturlig å ta kontakt. Men for vanlig bruk *bør* det gjelde noen enkle regler, slik at dersom en oppgir kilde, og ikke bruker verket på en kommersiell måte, kan bruk aksepteres.

I proposisjonen med lovforslaget brukes en tretrinnsstest for vurdering av retten til eksemplarframstilling av åndsverk.

I Bernkonvensjonen er adgangen til unntak fra eksemplarframstillingsretten regulert gjennom artikkel 9(2), den såkalte «tretrinns testen». Denne danner rammen for konvensjonspartenes adgang til å ha unntak fra denne eneretten i nasjonal lovgivning. Tretrinns testen innebærer at et unntak må oppfylle tre vilkår – det skal bare gjelde i spesielle og avgrensede tilfelle, ikke skade den normale utnyttelse av verket og ikke på urimelig måte tilsidesette opphavsmannens legitime interesser.

(Ot. prp. 46 (2004-2005, s.29)

Tre hovedtyper av rettighetsavklaringer blir anbefalt i kapittel 2, s. 7–8 i odelstingsproposisjonen:

På den annen side er det også fra et samfunnsmessig synspunkt viktig at allmennheten på fornuftige vilkår gis adgang til åndsverk. Rettsreglene som sikrer den skapende og kunstneriske innsats må ikke være så rigide at det hindrer at den enkelte bruker av åndsverk skal kunne disponere over dette på en fornuftig måte. På grunn av slike hensyn er det i åndsverkloven 2. kapittel tatt inn bestemmelser som gir adgang til å bruke åndsverk uten at den enkelte opphavsmann har gitt samtykke. Disse reglene kan deles inn i tre grupper:

For det første er det bestemmelser som gir anledning til fri bruk av åndsverk. Dvs. at det innenfor visse områder kan fremstilles eksemplarer mv. uten at det er nødvendig å innhente rettighetshavernes samtykke, og uten at de har krav på betaling for den bruk som finner sted. Dette gjelder i dag bl.a. kopiering til privat bruk, f.eks. ved opptak av kringkastingsprogram på video eller opptak av musikk fra radio eller fra en CD.

For det andre er det bestemmelser som gir anledning til bruk mot betaling. Det er ikke nødvendig med rettighetshavernes samtykke for bruk, men man må betale for den bruk som finner sted. Disse reglene betegnes som tvangslisenser. Et eksempel er adgangen til kopiering av kunstverk til bruk i aviser, tidsskrifter og kringkasting.

For det tredje er det bestemmelser som gir anledning til bruk uten å spørre den enkelte rettighetshaver, hvis man inngår en avtale med en organisasjon som representerer en vesentlig del av rettighetshaverne på området. Disse reglene betegnes som avtalelisensbestemmelser og gjør det mulig å bruke åndsverk i situasjoner hvor det i praksis ville vært umulig å innhente den enkelte opphavsmanns tillatelse, f.eks. for fotokopiering til undervisningsbruk. Ved en avtalelisens gis det anledning til slik kopiering på en meget forenklet og fornuftig måte samtidig som rettighetshaverne sikres en viss inntekt fra denne type bruk gjennom kollektiv fordeling av det vederlag som betales.

Disse tre gruppene av rettighetsavklaringer m.m. kan kort oppsummeres slik:

- Fri tilgang
- Avtalt bruk mellom opphavsmann og bruker – med eller uten betaling
- Avtalelisens.

I Norge er det etter hvert kommet mange store organisasjoner som kontrollerer at åndsverk forvaltes etter loven. Hvis man kontakter en av rettighetsorganisasjonene, kan en få hjelp til å avklare bruken.

I vedlegg 2 følger en omtale av de norske organisasjonene som er viktigst på feltet. Kopinor alene har 21 medlemsorganisasjoner. De har et felles nettsted i form av Clara.no, som er en oversiktlig vev å slå opp i. Vedlegget inneholder organisasjonens egen informasjon om hva organisasjonene står for, sitert fra ulike sider på nettsiden. (Clara: informasjonssentral for opphavsrett og klarering).

Thomas Nordtvet, Kopinor, forklarte på «Kan – kan ikke»-seminaret i 2004 at Kopinor skiller mellom store og små rettigheter. Kirker har for eksempel egen avtale om bruk av noter, siden dette regnes som en liten rettighet.

Utvalget bak Ot.prp. 46 foreslår at rettighetsorganisasjonene skal forvalte et stort fond som Stortinget årlig skal bevilge til erstatning for all kopiering til «privat bruk».

SÆRSKILTE UTFORDRINGER FOR UNDERVISNING

Møtet mellom utbredt privatkopiering og regelverk gjør det vanskelig for mennesker som er lærere, veiledere og kolleger i skoler på alle trinn. Hvis man ønsker å følge regler til punkt og prikke, støter man ofte på skjønnsmessige problemer. Hva med en kakefigur av Donald Duck, eller korframføring av en Sommerø-sang? Alle har rett til å lære av, eller bli inspirert av, åndsverk. Hvis du skaper en figur etter et minne, en ide, da er det ditt eget verk – og det har du full rett til.

Antakelig ville flere rettighetsavklare bruk av verk, hvis framgangsmåten hadde vært enkel. Prisen for rettighetsklarering bør stå i forhold til aktiviteten, – noe som så vidt begynner å få gjennomslag hos Kopinor og de andre rettighetsorganisasjonene. De differensierer i dag for eksempel mellom kirken, som nevnt, og konsertsalen som brukere av verk.

Hvis undervisningspersonale kopierer eller legger ut åndsverk på nettet, går de faktisk opphavsmennene i næringen. En får håpe at Claraorganisasjonene med tiden også gir skolene bedre og rimeligere vilkår, slik at flere gjør arbeidet med å avklare rettigheter til stoff de bruker fra andre.

Høgre utdanning har særskilte utfordringer. Regelen om å kunne kopiere inntil 15 % eller ett kapittel av en bok, betyr i mange tilfeller at det blir for eksempel 10 sider for mye. Løsningen kan være å la andre sørge for klareringen. Det finnes forlag som har spesialisert seg på å lage kompendier som er rettighetsklarerte, men det tar lang tid å produsere dem, og de koster ofte like mye som innbundne bøker.

Studenter skal arbeide med ulike teorier, og undersøke mange slags medier. Hvis de studerer hver for seg, kan de basere seg på ulike kilder. Da

er det lov å kopiere til studieformål. Men det virker ikke hensiktsmessig å la alt studiearbeid foregå i forholdet én til én, noen verk må presenteres av læreren for grupper av studenter. Det er særlig lærere innenfor samfunnsfagene som strever med å finne et rimelig stoffomfang til pensum, samtidig som de ikke belaster studentenes økonomi unødig sterkt.

LÆRINGSFORMER I ENDRING

De autoritære skolesystemene i høgre utdanning er i dag en saga blott, og studentene har stor frihet til å velge hva de skal bruke tid på. Lærerne er under sterkt press for å lage underholdende undervisning, og kultur kan bidra til å holde interessen oppe, og til å myke opp tørt stoff.

Studentene forventer ofte tilrettelagt undervisning også på høgskolenivå. Forelesninger med tilpasset stoff gir studenter en blanding av teori og vurderinger. Nye undervisningsformer vil endre forelesningens sterke stilling i høgre utdanning. En av disse er *cafépedagogikken*, som lar studentene drøfte resultatet i grupper etter mini-forelesninger.

Høgskolen i Lillehammer tilrettelegger for tiden studiet «Visuelle uttrykk i læring», for lærere. I pedagogikken har en erkjent at personer har ulike forutsetninger for å lære, både auditivt og visuelt. Film og bilder bør styrke tekster i undervisning og læring.

Alle som lager slik undervisning støter på opphavsrettens regler. Kulturen på området bærer preg av at lærere ofte bruker verk uten å avklare rettigheter.

Denne praksisen kan bare endres ved bedre kunnskap om bruk av verk, og en drøfting av hvordan en skal forholde seg til feltet. Det som er helt klart, er at enhver har råderett over egne bilder. Når en lager digitalt materiale i undervisningen, kan det være lurt å bruke eget stoff.

Studierett for studenten

I studenters oppgaveskriving er det vanlig å gjengi åndsverk. Sitatretten kan brukes, og studenter kan og bør kopiere fra ulike kilder i egne arbeider.

Det er viktig å være klar over at opphavsretten gjelder for denne kopieringen. Derfor må en følge visse regler når en bruker stoff fra kilder.

Kopinor fortalte på et tidligere opphavsrettseminar, «Mitt, ditt og vårt» på Elverum i 2002, at de snart ville ta ut tiltale mot noen bestemte studenter som ikke fjernet et nettsted fra Internett et halvt år etter at studiet var ferdig. Kopinor hadde henstilt til dem om å fjerne stoffet tidligere, og da det ikke skjedde, var det ingen vei tilbake.

Det er sitatretten som gir mulighet for å bruke deler av verk lovlig:

§ 22. Det er tillatt å sitere fra et offentliggjort verk i samsvar med god skikk og i den utstrekning formålet betinger.

(Åndsverkloven, § 22)

Hvor mye kan man sitere – og hva betyr «god skikk»? Gjelder denne retten for sitater publisert på Internett?

«God skikk» betyr blant annet at hvis en skal sitere fra åndsverk, må en angi kilden. Svært mange er ukjente med *hvordan* dette skal gjøres. Det finnes en mengde systemer for å beskrive kilder, enten i fotnoter eller i referanseliste på slutten av teksten. Et av de mest brukte er Harvard-systemet, der forfatters etternavn og år settes inn som referanse i teksten, mens hele kildebeskrivelsen står etter teksten i en egen referanseliste.

Verket «Historien om Norge» (Alnæs, 2003) fra Gyldendal forlag ble publisert uten tilstrekkelig gode kildegjengivelser. I tillegg var det tatt alt for store «sitater» fra bøker. Forfatterne reagerte. Debatten i pressen viser at det ikke finnes noen fasit for hvordan en skal popularisere stoff hentet fra ulike kilder.

Flere hevder at det ikke går an å popularisere samtidig som man setter inn referanser i tekstene. «Historien om Norge» blir bearbeidet videre til stor kostnad for forlaget, så her blir kravet om å oppgi kilder bekreftet. Det blir interessant å se resultatet – om stoffet fortsatt virker innbydende for leseren.

Akademia har tradisjoner med å bruke referansesystemer for kilder, men få lærere krever dette av studenter i dag. Når oppgaver skal leveres som elektroniske tekster, er det viktigere enn noen gang at studenter forstår hvordan kilder bør behandles.

Studentarbeid brukt i undervisningen er en utfordring. Juridisk gjennomgang (Leite 1993) viser at opphavsretten til studenten skal respekteres, og at institusjonen må avtale bruk av slike arbeider.

Tilgangskontrollerte systemer – en form for avtalelisens

Elektroniske artikler og bøker er kostbare, og forlagene selger tidsskrifter og bøker til én og én kunde, eller til en kundegruppe (konsortium). Institusjonene som kjøper, mottar digitale produkter som enten brukes med passord, eller ved bruk av IP-kontroll. Denne kontrollen baserer seg på at alle PC'er har en unik IP-adresse som knytter dem til Internett. Forlagene får vite hvilke adresser den enkelte institusjonen har, og åpner for at deres produkt blir lest av institusjonenes PC'er.

Universiteter og høyskoler lar bibliotekene forvalte det tilgangskontrollerte stoffet. Hvert institusjonsbibliotek arbeider jevnlig med å kjøpe inn de viktigste elektroniske verkene for egen institusjon.

Som regel velges IP-kontroll som forvaltning for verkene. Dette er en forløper for DRM, som lenge har sikret betalt bruk av verk i UoH-sektoren. Institusjonene bruker verkene stadig mer, det viser blant annet gjennomgangen av Høgskolen i Hedmarks elektroniske ressurser (Tollan 2004).

Det er en utfordring å gjøre studenter og ansatte oppmerksomme på publisert, elektronisk materiale. De fleste er vant til å orientere seg via aviser, radio og TV, – færre er vant til å holde seg faglig oppdatert via andre elektroniske kilder.

Et trekk er at mange studenter gjør seg kjent med bestemte databaser for sitt eget fagfelt mens de studerer. Web of Knowledge (ISI) er et vestlig-orientert vitenskapssystem med opphav i USA. Når studenter venner seg til å bruke ISI kan det for eksempel være vanskelig å få dem til å bruke Biological Abstracts, som er en annen stor agent for vitenskapelig informasjon. Bibliotekarer merker at nyansatte som regel er opptatte av å bruke det de kjenner til fra før, og de ønsker ofte ikke å lære seg alternative systemer.

Vanskeligheten med å kjøpe de mest relevante databasene er stor, og det er lite samarbeid med undervisningspersonalet i universiteter og høyskoler om dette. Studenter blir altfor sjelden oppfordret av lærere til å bruke innkjøpte elektroniske kilder. Det er en stor utfordring å få til samarbeid mellom bibliotek og faglig ansatte om bruk av elektroniske kilder.

Reglene i forslaget til ny åndsverklov bygger på prinsippet om lisensbetaling til forlag og industri. Fagbibliotekene frykter at det kan bli enda dyrere og vanskeligere å holde elektroniske ressurser for ansatte og studenter. Antakelig vil mange produsenter skru opp prisen på produktene sine til fagbibliotekene.

Open Access – åpne systemer

Forskning må være fri for markedstilknytning og sponsing – et eksempel fra medisinsk hold viser dette tydelig. Den smertedempende medisinen Vioxx har ledet til alt for mange tilfeller av hjerte-karsykdom. Den ble nylig trukket tilbake fra markedet. Legers kommentarer i nyhetene var tydelige: Medisinen var foreskrevet av leger som hadde holdt seg til informasjonen fra legemiddelprodusenten – ikke til fagartikler fra vitenskapelige miljø.

På samme tidspunkt (16.11.2004) fantes det mange artikler i databasen Cinahl som advarer mot Vioxx. Ved søk på «vioxx» i MEDLINE, fantes det tusenvis av treff på lidelser og ettervirkninger. Grunnen til at disse dyre databasene nå er kjøpt av den norske staten til fri bruk for befolkningen, er

åpenbar. Slike databaser er nødvendige for å balansere informasjonen til legemiddelselskapene, noe som kan ha direkte effekt på pasienters overlevelse.

Problemet med de store forlagenes arbeid på feltet, er at de er kommersielle, og at salget av informasjon blir for dyrt – i prinsipp betaler forskningsinstitusjonene to ganger for arbeidet, først til forskeren, og så for å kjøpe tilbake resultatene fra forskningen. Derfor har UFD lenge arbeidet for at institusjonene skal publisere forskning selv, og at de skal utveksle forskning på andre måter via Internett.

Kostnadene i produksjons- og distribusjonsledd for forskningsdokumentasjon er blitt kraftig redusert med Internett. Inntil nylig var fagredaksjonene i forlagene de eneste som kunne kvalitetssikre informasjonen. Nå er det blitt hårreisende høye utgifter knyttet til forlagenes forskningsdistribusjon. Derfor er det langsomt blitt etablert faglige vurderingsinstanser for slik litteratur utenom forlagene, såkalte fagfellemiljø. Disse bygger som regel på prinsippet om *Open Access*. Slik vil mer og mer forskning bli publisert fritt tilgjengelig på Internett, noe som gagnar både medisinere, lekfolk og hele samfunnet – ikke minst undervisningen i høgre utdanning.

Open Access har en forløper i Vannevar Bush's visjon om kunnskapsuniverset. Det er i tråd med denne visjonen at Universitetet i Lund har publisert fagfellevurderte forskningstidsskrifter. Som nevnt ligger disse gratis tilgjengelige i databasen «Directory of Open Access Journals» (DOAJ), og har en sterk tilvekst av forskningsartikler. Et kollegium ved Lund Universitet, som er det eldste i Norden, kvalitetssikrer det som får ligge på fagportalen DOAJ. Siden forskning er finansiert via institusjonenes arbeid, er denne forskningsdokumentasjonen gratis tilgjengelig. Slik tar Internett ut sin rett – og setter distribusjonsledd til side.

Her kommer vi inn på prinsippet fra den nå nedlagte Statens Informasjonstjenestes prinsipp om at «Alt som kan være offentlig, skal være offentlig». Siden mange har sin lønn fra institusjonen, samtidig som de produserer nyttige dokumenter og notater, kan disse være gratis tilgjengelige. I trykt

form har slike ting ofte vært solgt til kostpris. Siden det er brukeren som får kostnaden ved å skrive ut informasjon fra Internett, er det rett og rimelig at dette er gratis tilgjengelig.

Open Access er i pakt med Internetts natur som kanal. Informasjonen som legges ut der, blir distribuert på en billig måte. Forskingen er finansiert for å oppnå resultater, og publisering er avgjørende for å bringe forskningsfronten framover.

Musikk – en spesiell utfordring

Musikk har samme rettsvern som andre kilder, men er tydeligere i fokus for tiden. Åndsverkloven har allerede hjemlet rettspraksis knyttet til låtskrivere, dirigenter, komponister, utøvere med mer. Rettighetsavklarte musikkksamlinger, med musikk til bruk i studentarbeider blir vurdert i flere høyskolebibliotek. Hvis dette kjøpes inn, vil studenter kunne hente ut klipp til bruk i video- og filmproduksjoner.

Avtalelisens for musikk betyr for eksempel bruk av DRM i PC'er. Dette vil kanskje dempe noe av MP3-nedlastingen, som ofte foregår ulovlig pr. i dag. For studier er det viktig å kunne sitere både fra musikk og video, og forslaget til ny åndsverklov åpner for at dette skal bli mulig. Hva slags avtale som må gjøres i forhold til betaling, er uklart enda. Uansett må en bli flinkere til å angi kilder for disse ytringsformene også.

Video- og TV-undervisning har som nevnt store utfordringer med bruk av verk – ikke minst musikk. På seminaret «Kan – kan ikke» nevnte Herman Foss (TONO) at han ofte har tenkt på at studenter burde lage samproduksjoner – hvorfor ikke trekke inn musikkstudenter fra konservatorier, eller andre steder? – Den typen musikk trenger praktiske øvingsarenaer på det digitale feltet. I dag foregår en del sluttevaluering for hovedfagsstudenter i musikk i kombinasjon med rockeband og symfoniorkestre. Kanskje samarbeid med andre studentgrupper kan bli fruktbart?

SAMMENDRAG AV DRØFTING, MED ANBEFALINGER

Dette notatet har drøftet publisering av både trykt og digitalt materiale, og kommet inn på finansieringen av ulike typer publisering. Internett byr på en ny kanal, og vi ser nå at den snart er like mangfoldig som den trykte verdikjeden. Derfor er det mange meninger om hvordan feltet bør utvikle seg.

Notatet kan ikke ta for seg hele jussen knyttet til åndsverkloven. Fokuset holdes på bruken av åndsverk i studier, forskning og undervisning. Vi vil nå vende tilbake til den opprinnelige problemstillingen om hva man har lov til å bruke av opphavsrettbeskyttet materiale på *Internett*.

Kunnskapen på området for opphavsrett må bli allment utbredt. Som TONO's Hermann Foss forklarte på «Kan – kan ikke»- seminaret, skal det ikke mye offentliggjøring til før man ønsker å tjene penger på framføring av musikk. Det er stor pågang av personer som vil registrere seg som rettighetshavere. Slik vil mange lære seg åndsrett i praksis. Opphavsmenn er oftest interessert i å bli brukt, og at verkene skal bevares for ettertiden. Har man skrevet noe, vil man bli sitert, jevnfør arbeidet med å sette inn kildehenvisninger og med å korrigere sitater i «Historien om Norge» hos Gyldendal forlag. (Alnæs 2003).

En anbefaling må være at en er høflig på Internett – at en ber om tillatelse, og forklarer hvem som står bak materialet en bruker. Omvendt kan man tilrettelegge en brukserklæring for egne verk, som gir brukere adgang mot angivelse av kilde, i tråd med «Commons Deed». Vel og merke hvis man har et informasjonsformål med sitt materiale, og ikke vil tjene penger på det!

Ved produksjon av læringsressurser med bruk av åndsverk som faller inn under opphavsretten, bør man ta kontakt med den aktuelle rettighetshaveren, eller dennes organisasjon. Det kan bety betaling for bruk, men noen rettighetshavere ønsker faktisk også å bidra gratis til studier og undervisning. Fagbibliotekene har allerede betalt avtalelisenser for mye materiale til bruk for forskere og studenter.

Mange som underviser i høgre utdanning er blitt mestere til å spille på mange strenger, og til å veilede studenter til å undersøke flere kilder. Dette kan være en teknikk å møte opphavsrettsreglene med, selv om den er krevende. Har man først lært seg å skjelle mellom ulike utgivere, distributører, salgsledd og formidling – og ulike typer forfattere, er man godt hjulpet til å arbeide med opphavsrettslig materiale.

Finner man det man er ute etter, kan materialet brukes til egne formål på juridisk riktige måter, for eksempel ved å sitere, og å gi riktige opplysninger om kildene. Spesielt viktig er det å kvalitetssikre kildene. Slik kan man oppnå å få informasjonskompetanse.

Noen hovedpunkter skisseres her:

- Produser tingene dine selv.
- Del med andre.
- Undersøk opphavsretten som er knyttet til verket.
- Avklar bruk av åndsverk med opphavsmannen.
- Referer kilder riktig.
- Betal lisenser der det er påkrevd.

Hvis du bruker forlagsprodukter, eller musikk fra musikkindustrien, kan du få hjelp av opphavsrettsorganisasjonene, eller fra bibliotekene.

FORVENTET UTVIKLING

Privat bruk av rettighetserklært materiale vil sannsynligvis øke, fordi kopimulighetene stadig blir bedre og bedre. Med digital kringkasting, som DAB for radio, blir forringelsen ved kopiering liten. Ved hjelp av en vanlig PC vil publikum snart kunne kopiere alle slags ytringer digitalt. – Hvordan øke kunnskapen om opphavsretten?

Når ny lov om opphavsrett foreligger i 2005, vil vi få svar på hvordan myndighetene legger opp kontrollen med opphavsrettsbeskyttet digitalt materiale. Trygg og god forvaltning av åndsverk i universiteter og høyskoler vil avhenge av kunnskapen hos den enkelte ansatte.

VEDLEGG 1

Kan - kan ikke?

seminar om rettighetsproblematikk.....

Med blant annet Internettets utbredelse er svært mye materiale tilgjengelig.

Hva kan vi bruke av produsert materiale og til hva? Når skal vi betale avgifter – og når «slipper» vi? Til hvem skal vi betale – hvor mye, og for hva?

Hva med egenprodusert materiale som publiseres? Hvordan beskyttes dette? Hvilke rettigheter har du som produsent?

Dette er noen av spørsmålene som besvares og flere, når Herman Foss (TONO), Thomas Nortvedt (KOPINOR), Anne Oline Haugen (HH) m.fl. samles i:

Kristen Nygaards auditorium (M002) på Høgskolen i Hedmark, avdeling Rena.

Seminarets varighet: kl 10.00 – 14.30

Enkel «biteti» i pausen og mulighet for å kjøpe mat i kantine.

Velkommen til seminar!

Detaljert program tirsdag 12. oktober:

Når?	Hva?	Hvem?
10.00–10.10	Kulturell åpning	Fra Kulturskoleorkesteret, Re-Op-De-Os v/ enkelte repr.
10.10–10.15	Åpning	v/ Anne Oline Haugen
10.15–11.00	Lyd og musikk – klipp og flikk? På hva til hvem og til vilke typer produksjoner er det avgifter og ikke? Hvordan søke om bruk?	TONO/NCB v/ Herman Foss
11.00–11.10	Kort benstrekk – inkl «biteti»	
11.10–11.55	Cut'n'paste? Hvor mye og hvordan kan man bruke skriftlig produsert materiale i rapporter, kompendier, eller på nett?	KOPINOR v/ Thomas Nortvedt
11.55–12.00	Kort oppsummering av 1. bolk	v/ Anne Oline Haugen
12.05–12.45	Lunsjpause	
12.45–13.00	Oppstart og innledning til 2.bolk	v/ Anne Oline Haugen
13.00–14.15	Paneldebatt:	v/ Anne Oline Haugen (ordstyrer) Herman Foss (TONO/NCB) Thomas Nortvedt (KOPINOR) Jarle Leirpoll Ørjan Svendsen (Hedmarkstudenten)
14.15–14.30	Oppsummering	v/ Anne Oline Haugen
14.30	Slutt!	

VEDLEGG 2

BONO

BONO (Billedkunst Opphavsrett i Norge) ble etablert i 1992 som en ideell organisasjon, med oppgave å forvalte billedkunstneres og kunsthåndverkeres opphavsrettigheter. På vegne av våre medlemmer inngår BONO avtaler med brukere av billedkunst, foretar kontroll av ulovlig bruk, krever inn vederlag og fordeler dette til medlemmene. I tillegg bistår BONO medlemmer, brukere og øvrige interesserte i opphavsrettslige spørsmål relatert til billedkunst og kunsthåndverk. BONO inngår i et verdensomspennende nett av forvaltningsorganisasjoner på billedkunstområdet. Gjennom gjensidighetsavtaler representerer BONO derfor utenlandske kunstnere i Norge, samtidig som våre søsterorganisasjoner representerer våre norske medlemmer i utlandet.

FONO

FONO – Foreningen norske plateselskaper skal arbeide til beste for norsk fonogramproduksjon, og til fremme av fonogrammet som kulturmedium. FONO skal også fremme medlemmenes interesser overfor andre organisasjoner, foreninger og offentlige myndigheter.

GRAMO

Gramos primære formål er å oppkreve og fordele vederlag til utøvende kunstnere og produsenter når deres innspillinger blir kringkastet eller offentlig fremført i Norge. Gramo innkrever og fordeler også vederlag til utøvende kunstnere og produsenter når deres innspillinger blir innkopierte i fjernsynsproduksjoner. Gramo er videre ansvarlig for utdeling, forvaltning og kontroll med ISRC [d.e.International Standard Recording Code] i Norge.

KOPINOR

Kopinor er en organisasjon av rettighetshavere, stiftet 1980. Kopinor representerer opphavsmenn og utgivere til stoffet i bøker, aviser, tidsskrifter, noter og lignende publikasjoner. Kopinors hovedaktivitet består i, på vegne av rettighetshavere i inn- og utland, å inngå og holde ved like avtaler med alle typer virksomheter i Norge om fotokopiering og lignende eksemplarframstilling av opphavsrettslig beskyttet materiale. Kopinor krever inn vederlag for kopiering fra bøker, aviser, tidsskrift, noter og lignende og fordeler vederlaget til rettighetshaverne.

LINO

Forvaltningsorganisasjonen LINO, stiftet i 1996, forvalter skribenters rettigheter på grunnlag av individuelle og eksklusive fullmakter. LINO inngår avtaler om videreutnyttelse av litterære tekster med alle typer brukere på vegne av tilsluttede skribenter, og krever inn og fordeler vederlag for bruken til skribentene.

NORWACO

Norwaco er en medlemsorganisasjon som forvalter opphavsrettigheter. De 34 organisasjonene som er medlemmer, omfatter mer enn 35.000 individuelle rettighetshavere, dvs. opphavsmenn, utøvende kunstnere, fotografer og produsenter. Norwaco inngår avtaler om sekundær utnyttelse av lyd og levende bilder. På Norwacos hjemmeside gis informasjon om klarering av videresending av fjernsynsprogram i kabelnett og opptak av fjernsynsprogram til undervisning og andre formål.

TONO

TONO er et andelsselskap, stiftet i 1928, som eies og drives av sine medlemmer; komponister, tekstforfattere og musikkforlag. Selskapet forvalter fremføringsrettigheter for musikkverk i Norge. Forvaltningen av de mekaniske rettighetene overdrar TONO videre til NCB (Nordic Copyright Bureau). Gjennom forvaltningsavtalen overdrar opphavsmannen disse rettighetene til TONO. TONO representerer komponister, tekstforfattere og musikkforlag og har i dag over 12.000 medlemmer. Gjennom gjensidighetsavtaler med tilsvarende selskaper i andre land forvalter TONO i praksis hele verdensrepertoaret. TONO innkasserer vederlag ved kringkasting og annen offentlig fremføring av musikk. Disse pengene fordeles deretter til rettighetshaverne i de fremførte verkene.

REFERANSER

Lover

Lov 12. mai 1961 nr. 2 om opphavsrett til åndsverk (Åndsverkloven)

§ 1

§ 12

§ 22

§ 39 g

§ 53 a

Lov 12. mai 1995 nr. 22 om universiteter og høyskoler (Universitetsloven)

Lov 9. juni 1989 nr. 32 om avleveringsplikt for allment tilgjengelege dokument. (Pliktavleveringslova)

Andre offentlige dokumenter

NOU 2000:14 *Frihet med ansvar : om høgre utdanning og forskning i Norge*. utredning fra et utvalg oppnevnt ved kongelig resolusjon 30. april 1998 : avgitt til Kirke- utdannings- og forskningsdepartementet 8. mai 2000. Oslo, Statens forvaltningstjeneste.

NOU 2003:30 *Ny offentlighetslov* : utredning fra et utvalg oppnevnt ved kongelig resolusjon 10. desember 1999 : avgitt til Justis- og politidepartementet 3. desember 2003. Oslo, Statens forvaltningstjeneste.

Ot. prp. 46 (2004–2005) *Om lov om endringer i åndsverkloven m.m.* Oslo, Det kongelige kultur- og kirke departementet.

Annen litteratur

- Administrasjonsdepartementet. (1994). *Statlig informasjonspolitikk: hovedprinsipper*. Oslo: Administrasjonsdepartementet.
- Alnæs, Karsten. (2003). *Historien om Norge*. [Oslo]: Gyldendal.
- Berners-Lee, Tim og Mark Fischetti. (2000). *Weaving the Web: the past, present and future of the World Wide Web by its inventor*. London: Texere.
- Bush, V. (1999). As we may think (Reprinted). *Library computing*. Årg. 18, nr. 3: s. 180-188.
- Clara: informasjonssentral for opphavsrett og klarering*. 2004 Foreningen Clara. [Lest 30.3.2005]. Tilgjengelig fra <http://www.clara.no/>.
- Commons Deed: attribution 2.0*. ([2001]). Creative Commons. [Lest 30.3.2005]. Tilgjengelig fra <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.0/>.
- Directory of Open Access Journals (DOAJ)*. (2004). Lund University Libraries. [Lest 30.3.2005]. Tilgjengelig fra www.doaj.org/.
- Gramstad, Thomas. 26.10.2004 (2004). *Elektronisk Forpost Norge*. [Lest 14.3.2005]. Tilgjengelig fra <http://www.efn.no/>.
- Hermansen, Bengt O. (kontaktperson). (2005). *Adgangen til å kopiere til privat bruk videreføres*. Kultur- og kirkedepartementet. [Lest 14.3.2005]. Tilgjengelig fra <http://odin.dep.no/kkd/norsk/aktuelt/pressem/043031-070349/dok-bu.html>.
- Hoel, Tore. (2002). *Læringsobjekter - pedagogiske snublesteiner?* [Lest 29.3.2005]. Tilgjengelig fra www.hoel.nu/ituniv/learning_objects/.
- Leite, Olav. (1993). *Opphavsrett eller offentlighet? om adgangen til å bruke eksamensbesvarelser i undervisningen*. Arbeidsnotat / Hedmark distriktshøgskole 1993:2. Rena: Hedmark distriktshøgskole.

Nielsen, Jakob. (2000). *Designing web usability [the practice of simplicity]*. Indianapolis, Ind.: New Riders.

Oversikt over antatt EØS-relevante vedtatte EF-rettsaker. Vedlegg XVIII Opphavsrett. (2004). Norge. Utenriksdepartementet. [Lest 30.3.2005]. Tilgjengelig fra <http://odin.dep.no/europaportalen/norsk/eos/p30005486/p30005489/032141-130260/hov011-bn!30005489.html>.

Premkumar, G. P. (2003). Alternate distribution strategies for digital music. *Communications of the ACM*. Årg. 46, nr. 9: s. 89-95.

Statistikk over pliktavlevert materiale. (2004). Nasjonalbiblioteket. [Lest 29.3.2005]. Tilgjengelig fra <http://www.nb.no/html/statistikk.html>.

Strategi for digitale læringsressursar i høgre utdanning 2005-2008. (2005). Universitets-og forskningsdepartementet. [Lest 29.3.2005]. Til-gjengelig fra http://odin.dep.no/filarkiv/233916/Strategi_DLR_UH.pdf.

Tollan, Klaus Jøran. (2004). [*Statistikk over bruk av elektroniske ressurser i Høgskolen i Hedmark, 2004*]. Elverum: Høgskolen i Hedmark, Bibliotek-tjenesten. (Unpubl. sakspapir).